

Cabanillas e Verdaguer: unha adaptación

Cabanillas and Verdaguer: an adaptation

Xosé María DOBARRO PAZ

Universidade da Coruña
dobpaz@udc.es

RESUMO

Un dos camiños que indican a plena madurez dun idioma é o de traducir obras doutras culturas que xa a teñan acadado. Cabanillas, que, segundo confesión propia, se iniciara como poeta traducindo autores cataláns, foi un dos escritores galegos do seu tempo que máis traballou, ao longo da súa longa vida nesa vertente, ao poñer na súa lingua versos de autores doutras latitudes e períodos, desde clásicos ata románticos ingleses, alemáns ou franceses. A que aquí se recolle é a primeira desas traducións que deu á luz ademais do seu primeiro poema en galego publicado.

DOBARRO, X. M. 2003. «Cabanillas e Verdaguer: unha adaptación». *Madrygal (Madr.)*. 6: 51-54.

RESUMEN

Uno de los caminos que indican la plena madurez de un idioma es el de traducir obra de otras culturas que ya la han conseguido. Cabanillas, que, según confesión propia, se había iniciado como poeta traduciendo autores catalanes, fue uno de los escritores gallegos de su tiempo que más trabajó, a lo largo de su larga vida en esa vertiente, al poner en su lengua versos de autores de otras latitudes y períodos, desde clásicos hasta románticos ingleses, alemanes o franceses. La que aquí se recoge es la primera de esas traducciones que dio a luz, además de su primer poema en gallego publicado.

DOBARRO, X. M. 2003 «Cabanillas y Verdaguer: una adaptación». *Madrygal (Madr.)*. 6: 51-54.

ABSTRACT

One of the signs indicating the maturity of a language is the fact that works from cultures which have already reached that state are being translated into that specific language. As Cabanillas confessed, he was initiated into poetry translating Catalan authors and he was one of the Galician writers who most dedicated his –long– life to work along this trend, by voicing in his language verses from other latitudes and periods –from the Classics to English, German or French romantic writers. Here we include the first one of those translations and his first poem published in Galician.

DOBARRO, X. M. 2003. «Cabanillas and Verdaguer an adaptation». *Madrygal (Madr.)*. 6: 51-54.

A Miguel Castelo, bo colega e mellor amigo

Ramón Cabanillas, nunha entrevista que nos anos finais da súa vida lle concedeu ao sacerdote castrense ferrolán Carlos Polo (1971: 40), manifestaba que se iniciara literariamente «más bien haciendo traducciones al gallego de poetas catalanes y esto por indicación del padre de Magariños, Maestro Nacional de Cambados».

E non hai motivos para dúbida que isto puido ser así. Aínda que, a día de hoxe, o primeiro poema publicado do que temos noticia é o que, en español e co título de «Romance morisco», apareceu no xornal *La Unión. Diario Republicano de Pontevedra y Vigo* (22-X-1895), non é unha tradución, si o é o primeiro que se lle coñece en galego. Trátase de «Preliudio. Morreré no meu niño. Traducción de Verdaguer», que, sen asinar, viu a luz nas páxinas do xornal cambadés *El Umia* (2, 5-11-1907), a primoxénita publicación cambadesa, de periodicidade quincenal, da que o poeta era responsable xunto cos seus amigos José González Fraga e Antonio Magariños Pastoriza. Uns anos máis tarde, xa de emigrante na illa de Cuba, publicaríao asinado en revistas da colonia galega da Habana e, despois, recolleríao na sección «Follas soltas» do libro *No destierro* (1913).

Como é sabido, pola súa vinculación cos movementos agrarios á vida profesional de burócrata en organismos públicos, nunha comarca dominada polos segundos do Marqués de Riestra, o grande cacique pontevedrés, comezou a facérselle incómoda e inestable, e aos trinta e catro anos, casado e con fillos, o 12 de setembro de 1910 embarcou no porto de Vigo, no vapor «Dania», con destino a Habana.

Malia, que en público, maiormente en momentos de exitosa euforia, adoitaba manifestar que os anos da súa emigración non foran outra cousa que «breves intervalos concedidos al invencible anhelo de seguir al sol en su carrera -acusada característica racial de los hijos de la costa atlántica-» (Cabanillas s.d.: 5), ou cousas similares, nunha carta a Ramón Otero Pedrayo, de 22 de abril de 1934, conserva da na Fundación Penzol, queixábase de ser «o único de todos vos feramente perseguido: o único que por republicano n-aquel tempo [...] e, sobor de todo, por anticaciquil, tiven que andar a bater os hosos por terras do trópico».

Se ben, como el mesmo indicaba, foi o mestre Magariños quen o induciu a traducir versos cataláns, é posible que a figura de Alfredo Brañas estivese tamén detrás desta súa experiencia literaria. Debemos ter presente que nunha entrevista mantida con Estévez Ortega (1923) facía fincapé en que se fixera nacionalista «Por ser de Cambados. De allí era Brañas, el profesor de Cambó; el que le indujo a seguir la política regionalista que hoy acaudilla el famoso ex-ministro catalanista».

Brañas, que non era cambadés senón bergantiñán - nacera en Carballo en 1859 -, trasladárase coa súa familia, o pai era rexistrador, a Cambados pouco antes de 1862 e alí pasara a súa infancia e mocidade, agás nos meses lectivos dos anos do bacharelato e máis da carreira de Dereito que cursou en Santiago, entre 1869 e 1878. Alí regresou, finalizados os estudos e após un breve paso por Madrid, para ocupar un modesto emprego na notaría de Pedro Sánchez, onde, anos despois, tamén traballaría Cabanillas ao saír do Seminario. Permanecería ata 1885, cando, ademais de doutorarse en Madrid, se instalaría en Santiago para dirixir *El Libredón*.

A atracción que Brañas sentía por Cataluña queda patente no apartado «Región Catalana» do capítulo X da súa obra fundamental (Brañas 1989: 162-163):

Después de nuestra Galicia, adorada patria en que nacimos, no hay región en España que más nos admire, entusiasme e infunda una religiosa veneración como la noble Cataluña, heraldo del regionalismo. [...] Hablar de regionalismo y no acordarse de Cataluña es cosa imposible: los catalanes, unidos y compactos, aspiran constantemente á la consagración de la autonomía política, económica y literaria de las provincias que componen el territorio del Principado. Celosos de sus costumbres tradicionales, amantes como nadie de su propio lenguaje [...], los catalanes vienen á ser como si dijéramos los *fieles misticos* de la iglesia regionalista [...]

Desde a aparición de *El Regionalismo*, Brañas colaborou en diferentes publicacións catalanistas sendo autor coñecido dos seus círculos. A defensa de ideas opostas ao liberalismo da restauración tróuxolle algún que outro problema, mais fariálle gañar as simpatías e reforzar as relacións cos catalanistas que o farían mantedor de Els Jocs Florals celebrados na Louxa de Barcelona en 1893. O seu discurso,

que lería Verdaguer, motivou unha protesta do xeneral Martínez Campos pola identificación que nel se facía de Cataluña con Polonia e de Galicia con Irlanda. Os discursos de Joseph Morgades y Gili e Alfred Brañas foron recollidos no folleto *Regionalisme, discursos legíts en la Festa dels Jochs Florals celebrada'l día 7 de maig del any MDCCCXCIII*, publicado en Barcelona ese mesmo ano.

Brañas, sin ser un bo poeta, era un bo versificador e traductor. Entre outras traducións fixo a que titulouse «Escoita... (Poesía catalana de Antón P. de Capmany)», aparecida en *La Patria Gallega* (2, 15-IV 1891). Campmany era un destacado membro do catalanismo conservador con forte base no tradicionalismo católico, elemento relevante na conformación do pensamento rexionalista de Brañas.

Nesa liña tamén estaba Jacint Verdaguer (Folgueroles-Osona, 1845-Vallvidrera-Barcelona, 1902), quen, así mesmo, en 1887 participou ao carón de Prat de la Riba, Cambó, Puig i Cadafalch... na fundación da Lliga de Catalunya.

Mosén Jacint coa lóxica diferenza que ten que haber entre os trinta e un anos de idade e algúns máis de iniciación na literatura— e Cabanillas teñen algunhas significativas coincidencias vitais e literarias. Ambos naceron no seo de familias modestas e de nenos ingresaron no seminario, aínda que, como é sabido, Cabanillas abandonou os estudos eclesiásticos en segundo de Filosofía. Alí aprenderon latín e leron os clásicos, polos que sentiron atracción. Ningún dos dous foi poeta erudito—ualia seren grandes lectores— nin puramente instintivo, pois sempre procuraron combinar axeitadamente as innatas habilidades versificadoras cos coñecementos literarios para escoller os modelos formais máis adecuados en cada caso. O mesmo fixeron co tratamento do idioma no que mixturaron o culto co popular conseguindo excelentes e ricos patróns lingüísticos. Cabanillas— como Verdaguer a catalana— coñecía ben a poesía popular. Velaí a súa *Antifona da cantiga* (1951).

Canto á temática tamén hai certas coincidencias. Os dous utilizan materiais que toman da vida do ámbito que os viu nacer. Ambos añoran e soñan un tempo pasado, un paraíso perdido, á vez patriótico e relixioso, presente en lendas literarias ou populares nas que se

mixtura un discurso narrativo épico cun gran— de lirismo. Os exemplos máis patentes son, no caso de Cabanillas, as sagas de *Na noite estrelecida* (1926) e, no de Verdaguer, *Canigó* (1886) e *Pàtria* (1888).

O poema traducido por Cabanillas, «Prehudi», pertence ao libro póstumo *Al Cel* (1903). No prólogo dicía o poeta catalán: «Vull anar al Cel; per això n'he escrit aqueixos cants d'anoyrança». Trátase de poesía mística que anhela a eternidade celestial onde as miserias terrenais se transforman na perfección soñada. Nunha liña moi similar tamén se move a poesía da última obra de Cabanillas, *Samos* (1958).

No seu «Preludio», Cabanillas modifica o sentido orixinal, como faría habitualmente nas obras de autores foráneos que puxo en galego, como manifestaba Montero Cartelle (1977: 78) referíndose ás paráfrases de textos de autores latinos. Mais que traducións fixo recreacións, polo que habitualmente os seus textos teñen maior extensión—no caso que nos ocupa só tres versos máis—, e cambia con frecuencia as estrofas— neste poema converte os orixinais serventesios de Verdaguer en quintetos.

PRELUDIO (DE VERDACUER)

Morrerei no meu niño.

No fondo d'unha leda carballeira,
fuxitiva do sol abrasador,
seivos eu d'unha ermida q'a sua veira
agarima e dá sombra á unha roseira
na que puxo seu niño o reiseñor.

Noite e día antr'as rosas, seu encanto,
e na pola en q'amante fixo o niño,
ergue seu tenro e melonioso canto
o reiseñor xentil. ¡Ah, tenvos tanto
que contarlle á roseira o paxariño!

Na porta d'esa ermida, antre ramaxe,
—¡ou, Corazón do augusto Redentor!—
amorosiña brila a tua imaxe;
¡roseira en cuyas polas e follaxe
o niño puxen do meu dóce amor!

Cando escoito o paxaro q'hastra o ceu
dirixe os suaves cantos á montós

cos seus trinos parceiros, digoll'eu:
 ¡Meu niño, reiseñor, vale mais q'ó teu!
 ¡Só cobizo os gorceos da tua vos!

Si touvera a tua gorxa cantaría
 pol' a rexión azul ao revoar:
 «¡Que bo eres, meu Dios, sol do men día,
 crara estrela da miña noite umbria,
 crara lua das noites de luar!

¡Por niño das aos merlos os loureiros,
 á águila o dominio do vacío,
 ás labereas os liños dos regueiros
 y-á coitadiña rula os ameneiros
 que s'extenden bicando o manso río!

¡Pra os anxes anñar os seus amores
 déchelle a tua casa, a ideal rexión;
 y-o home ingrato, pra libar favores,
 com'as abellas mel chuchan nas frores
 o teu tres veces santo Corazón!».

PRELUDI

Un día somnii que era una abella
 i, papallonejant per l'hort del Cel,
 anava d'una estrela a una altra estrela,
 a volves d'or collint la dolça mel.

Anava del clavell a la vidalba,
 le l'herba de la ereu als romanins,
 il-luminats per la claror d'una alba
 que no han vista jamai nostres matins.

Allá la flor de Corpus, que s'obria
 entre mil altres flors eumig d'un prat,
 me feia recordar l'Eucaristia,
 convit on só dels Ángels convidat.

Ací em soureia una gentil poncella
 que, esbadellant-se, es convertia en flor,
 en flor del paradís, sempre novella,
 que feia cada día nova olor.

Un Ángel m'enseñaba una viola
 i un líri com la Verge hermós i blanc;
 a prop d'una flamanta jullola
 com Jesús amb sa túnica de sang.

D'un misteri volava a altre misteri,
 d'una amor robadora a una altra amor;
 com un pit se m'obria l'hemisferi,
 deixant-me beure en lo divi tesor.

Vola que vola de la rosa al líri,
 de flor en flor seguía jo el verger,
 del nèctar regalat fent lo captivi
 entre cántics i música i placr.

Fer-ne volía una rosada bresca,
 per dir: «Preneu-ne» a mos amics del món;
 «preneu-ne un rajoli d'eixa mel fresca
 de l'alt verger on mes delicias són».

Mes aí, mes aí! Quán a plaer bréscaba,
 caigut sobre la terra em despertí,
 i, en comptes de la bresca que us baixaba,
 sols trobo les cançons que veu's aquí.

Referencias bibliográficas

BRANAS, A. (1889): El Regionalismo. Estudio sociológico, histórico y literario Barcelona, Jaime Molinas.
 CARRALLO CALERO, Ricardo] (1977): «Cartas de Cabanillas», in Homenaxe a Cabanillas no centenario do seu nacemento, Facultade de Filoloxía, Universidade de Santiago, 7-16.
 CABANILLAS ENRIQUEZ, R. (s.d.): «Discurso de ... electo para la sección de Lengua Gallega», in Discursos leídos ante la Real Academia Española en la recepción pública de D. Ramón Cabanillas Enríquez el día 26 de mayo de 1929, Mondariz-Balneario, Imprenta del Establecimiento «Hijos de Peinador».
 - (1980): Obra Completa, III. Teatro, prosa e varios. Edición, limiar, notas e bibliografía de X. Alonso Montero, Madrid, Akal Editor.
 DURAN, José] Antonio] (1981): Crónicas -3. Entre la mano negra y el nacionalismo galleguista, Madrid, Akal editor.
 ESTEVEZ OBTIGA, L. (1923): «Xente nosa: Ramón Cabanillas», Vida Gallega 219, 10-111.
 FRAY CAUTERIO (1912): «Atisbos», Suevia 3, 22-11.
 MONTEIRO CARTELE, E. (1977): «La adaptación de los poetas latinos en Ramón Cabanillas», in Homenaxe a Cabanillas no centenario do seu nacemento, Facultade de Filoloxía, Universidade de Santiago, 75-86.
 POLO, C. (1971): «Cabanillas», in Galicia en sus hombres de hoy, Madrid, Cráficas Virgen de Loreto, 39-43.
 VERDUGER J. (1964): Obres Completas, Barcelona, Selecta, 4.ª ed.